

Belvárosi tanoda

Segítő találkozások előzetesben lévő fiatalokkal

A Belvárosi Tanoda Alapítványi Gimnázium 1999 őszén indította meg másfél éves előkészítő munka után azt a „börtönmunkát”, amely 12, előzetes letartóztatásban lévő fiatal oktatását (gimnáziumi érettségi vizsgára való felkészítését) és esetkezelését (a speciális helyzetben támogató, személyiségformáló és fejlesztő „program” kidolgozását) jelentette. A munka örömei, fájdalmai és a folytonos gondolkodás módot ad arra, hogy összegezzük eddigi tapasztalatainkat és a továbblépés lehetőségeit.

A 12, iskolánkba felvett fiatallal 4 segítő-oktató foglalkozott. A diákok életkora 17–30 év közötti (ez a két szélső érték), a többiek 20–22 évesek. A nemek szerinti megoszlás: 8 lány és 4 fiú. Tényleges eredmény, hogy ketten 2000 tavaszán előrehozott érettségi vizsgát tettek egy-egy tárgyból, és a szabadlábon lévők közül – 2 kivétellel – mindenki folytatja tanulmányait, és addigi életútja, kapcsolatai változtatására és feladására törekszik.

Két büntetés-végrehajtási intézettel sikerült együttműködési megállapodást kötnünk (Fővárosi Büntetés-végrehajtási Intézet, Szociális és Családügyi Minisztérium Rákospalotai Javítóintézete). Sok segítséget kaptunk a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága Fogvatartási Ügyek Főosztálya munkatársaitól (külön köszönjük Yazbekné Szabó Katalin segítségét és támogatását). Sajnálatos módon a Budapesti Fegyház és Börtön parancsnoka nem engedélyezte az ottani előzetes fogvatartottak tanulását, bár egy fiatal vizsgázását megoldhattuk a családi beszélő terhére.

A 12 fiatal közül két fiú iskolánk diákjaként került előzetesbe, egy fiúval már korábban is kapcsolata volt iskoláknak, a többiek letartóztatásuk után nyertek felvételt hozzáink. A munka tényleges megkezdéséhez a Fővárosi Büntetés-végrehajtási Intézettel vetjük fel a kapcsolatot, ahol részletesebben kifejtettük elképzelésünket, terveinket, koncepciónkát. Palotai Ernő Renő úr meghallgatott bennünket, és lehetőséget biztosított számunkra, valamint az intézményben lévő fogvatartottaknak, hogy kipróbálhassuk magunkat és koncepciónk működőképességét, hasznosságát. Fontos megemlíteni, hogy egy ilyen zárt hely mindennapjaiban és megszokott napirendjében okozhat némi fennakadást az idegenek megjelenése.

A hivatalos ügymenet intézése közben (együttműködési megállapodás, belépőkártya stb.) kétheti rendszerességgel jártunk a bv. intézetben. Ebben az időben elsősorban a felvételi módja foglalkoztatott bennünket. A tanodában megszokott módon próbálkoztunk mi, segítő-oktatók, beszélgetést kezdeményezni a jelentkezővel addigi életéről, életútjáról. Érdeklődtünk tanulmányairól, tanulási szándékáról (miért szeretnél tanulni?), az érettségi vizsga megszerzése utáni esetleges terveiről, valamint tanulási szokásairól, lehetőségeiről, kedvenc tantárgyairól stb. (hogyan megy/ment a tanulás)? A felvételnél fontos szempontot jelentett a már

bent töltött idő nagysága és annak várható hossza (már régóta bent van és várhatóan még sok időt tölt bent). A beszélgetések rövidek és ténszerűek voltak, ami először zavarba hozott bennünket a tanodás felvételi beszélgetések után. Ilyen helyen és körülmények között, szem előtt tartva azt a szempontot, hogy sok fiatal ügye még nyomozati szakaszban van, vagy éppen most zajlik a bírósági tárgyalás, és egyáltalán nem mindegy, hogy mikor mit mond, már kevésbé értetlenkedtünk. Többnyire rákérdeztünk arra is, miért van letartóztatásban a jelentkező, de itt is csak a „hivatalos” választ kaptuk: életellenes, okirat-hamisítás stb. A személyekhez kötött életutak, sorsok csak később töltődtek meg számunkra tartalommal.

Ennek ellenére továbbra is folytatunk felvételi beszélgetést (a tanodamódszer alapján nem a jelentkező tudását, tudásszintjét mérjük fel, hanem azt próbáljuk megállapítani, az adott fiatalnak tudunk-e és miben segíteni, képesek vagyunk-e az együttműködésre), legalábbis az ismerkedés miatt, személyes benyomásaink, érzéseink körvonalazására.

A benti tanulás a kezdeti időszakban nagy lelkesedéssel indult. Fontos és jellemző, hogy a fogvatartott fiatalok eddigi tapasztalataink szerint kizárólag legfeljebb 2–3 tantárggyal tudnak egyszerre foglalkozni, de a leghatékonyabb, ha egy tanulási anyag vagy mennyiség után vizsgát követi a következő tantárgy, illetve anyagrészt. A haladási ütem igen lassú, és bizonytalan státuszuk – előzetes letartóztatás, tárgyalás – ezt még inkább nehezíti. A „ki tudja, mi vár rám holnap” állapota, a tárgyalások előtti 2–3 hét várakozása és izgalma, bizonytalan-sága képtelenné teszi őket a koncentrációra, a tanulásra, figyelemre, holott sokan éppen ezért jelentkezték, kívántak változtatni a „börtönlét” monotóniáján, illetve annak mindennapjain. Mégis igen nehéz ettől elszakadni, illetve kiszakadni, változtatni ezen.

A legfontosabb cél és feladat az „egyedül tanulás” megtanítása volt. Bár a fiatalok maximálisan motiváltak, körülményeik, hullámzó lelkiállapotuk, az állandó bizonytalanság, szorongás, a társak és a szokatlan életmód számtalan kibúvóra adott lehetőséget. Bár felmérték és érezték, hogy a tanulás kapaszkodó, konkrét cél, ki- és felülemelkedés a szörnyűségeken, hogy az idő eltöltése és a várakozás könnyebb értelmes munkával, a hozzákezdés, a „hozzáülés” mégis igen nehezen ment. Annak a feszültségét is el kellett viselni, hogy ha megakadok, nem kapok rögtön segítséget, választ stb. Mindez a folyamatos biztatással, bátorítással oldódott. Megjegyzendő, hogy néhány fiatal sokkal alaposabban tölti ki és küldi-adja vissza tesztjeit, feladatlapjait, mint a tanodás fiatalok általában.

Tanulmányaik egyéni tanulási ütemezés és program keretében folynak. Rájuk még inkább jellemző, hogy néhány tantárgyból viszonylag jól haladnak, magasabb osztálynak megfelelő osztályozó vizsgát tesznek, míg más tantárgyakat későbbre halasztottunk.

Egyéni tanulási programjukhoz tananyagot kapnak, amit mi írunk vagy szerkesztünk, ezekhez feladatlapokat adunk, ami egyrészt a feldolgozást segíti, másrészt arról tájékoztat minket, hogy valóban sikerült-e az adott tananyagrészt elsajátítása.

Tapasztalatunk, hogy a fiatalok számos esetben még értékrendszer szerint gondolkoznak, nemigen vagy csak nagyon hézagosan látják cselekedeteiket.

Valójában úgy gondolom, hogy többnyire még a büntett (nem jogi értelemben!) igazi megfogalmazása sem történt meg, a feldolgozás pedig – néhány halvány próbálkozástól eltekintve – végképp nem. Az is lehet, hogy ez természetes az adott körülmények között, ahol a bírósági tárgyalásokra való felkészülés, az ítélet megfogalmazásának reménye nem ad módot mással foglalkozni. Bizonyára az idő is számít: lehet, hogy ilyen esetekben 1–2 év is kevés, nemhogy hónapok. A segítő kapcsolat mélysége is fontos körülmény lehet, azt gondolom, az újonnan felvett fiatalokkal még csak kapcsolatfelvételtől beszélhetünk.

A konkrét cél és feladat, a tanulás mellett komoly személyiségváltozás a már régóta velünk kapcsolatban lévő diákoknál tapasztalható. Megdöbbentő és fájdalmasan szép volt számunkra, amikor az egyik fiú, aki tanodás diákként több mint 3 éve van előzetes letartóztatásban, most tavasszal végre letette hiányzó történelemvizsgáját, amely teljes, lezárt 1. osztályos gimnáziumi bizonyítványt jelentett számára. Rendkívül átgondolt, biztos tudással és felnőtt magatartással vette a vizsgahelyzetet, és beszélt helyzetéről és lehetőségeiről. Ilyen esetben talán még döntőbb, hogy van perspektíva, kitekintés a börtönvilágból, egy konkrét feladat, ami a mindennapokat elviselhetőbbé teszi, és az a külső kapcsolat, ami nem a család: külső kapcsolat, ahol még fontos vagyok, ahol még érek valamit, ahol számon tartanak és figyelnek rám, a személyem érdekli őket.

Úgy érzem, a segítő kapcsolatok – a lehetőségekhez képest – őszinték, bizalomra épülők. Azért is nehéz írni minderről, mert a munka igen személyes.

November környékén megjelentek az első „szabadulók”, akik elhagyhatták végre a büntetés-végrehajtás intézményét. Közülük két lány nem kívánta továbbfolytatni velünk a megkezdett munkát, hol- és hogyanról azóta sem tudunk.

Úgy véljük, azok a diákok kerestek bennünket szabadulásuk után szinte azonnal, akikkel már kialakult vagy megkezdődött valamiféle kapcsolat börtönlétük során. Ez időben kb. 2 hónapot jelent, bár természetesen, a személy(ek)től és a kapcsolat megkezdésének és haladásának intenzitásától is nagymértékben függ.

A szabadulás után újabb, számunkra eddig ismeretlen jelenséget tapasztaltunk: az eufória utáni napokban a fiatalok kb. 1–2 hétig szinte depressziósak, nem tudnak magukkal mit kezdeni, egyáltalán nem olyan a kinti lét, mint ahogy azt bentről elképzelték, ráadásul munkát-lakást stb. is kell keresniük, vagyis meg kell teremteni további életük egzisztenciális feltételeit. Ez még akkor sem könnyű, ha a szülők vagy a családtagok támogatják őket. Olyan krízist tapasztaltunk, ami esetében tanulásról aztán végképp nem eshetett szó. Hosszú távú terveink között szerepel egy önszorgató csoport működtetése szabadult fiataljaink számára, hiszen igazán ők érték meg egymás valódi helyzetét, igazán egymástól tudnának támogatást és erőt nyerni. Mindehhez interjúkat kezdtünk készíteni velük.

Aztán lassan elkezdtek dolgozni. Számunkra az igazi munka most kezdődött. Úgy értékelem, bejámi hozzájuk a büntetés-végrehajtási intézetbe szinte kényelmes ahhoz képest, ami szabadulásuk utáni gondozásukat jelenti. Többnyire valóban igen sok órában (gyakran 12 óráznak) dolgoznak, és a munka utáni tanulás való igaz, nem egyszerű. Mégis, van bennük szándék és elszánás is. Ezért próbálkoznak, lassan, de azért csak vizsgáznak, újra próbálkoznak, nem sikerül, megint vizsgáznak stb. Keményen dolgoznak, sok energiát fektetnek be, próbálnak változni, jobba válni, máshogy élni. Nem kevés, amit vállalnak. Én nagyon tiszteltem őket.

A fiatalokkal történő munka mellett próbáltunk kapcsolatba kerülni más civil szervezetekkel, akik hasonló tevékenységet folytatnak. Itt említésre méltó a Civil Szervezetek Országos Szövetsége, illetve a Pártfogók Országos Szövetsége. Azt tapasztaltuk, hogy programunk mindenképpen egyedülálló, hiszen előzetes letartóztatásban lévő 17–30 év közötti fiatalok érettségi vizsgára való felkészítésével semmilyen civil szervezet nem foglalkozik. A fogvatartotti státusz megszűnése utáni követés a program másik előnye. A kapcsolat akkor is megmarad, ha a jelentkező átkerül másik intézménybe (ez eddig két esetben fordult elő).

Jelenleg 7 új jelentkezőnk van (Vácról, a Szőlő utcai Fiúnevelő Intézetből és a Rákospalotai Leánynevelőből). A munkát a továbbiakban is feltétlenül folytatni kívánjuk.

Mészáros Mercedes